

RECENZÍÓK

WIM M. DE BRUIN

Isaiah 1–12 as Written and Read in Antiquity

Szerző: Wim M. de Bruin
ISBN 978-1-909697-05-8
Kiadó: Sheffield, Sheffield Phoenix Press, 2013 (504 oldal)

A könyv a *Pericope: Scripture as Written and Read in Antiquity* című sorozat 8. kötete, azé a sorozaté, amely a bibliai vagy ahhoz szorosan kapcsolódó szövegek vizsgálatát a „Delimitation Criticism” elnevezésű exegetikai módszer segítségével végzi. E vizsgálódás a bibliai exegézis során új eszközt próbál a modern exegéta kezébe adni azzal, hogy az ókori szövegek tagolását, beosztását, a tagolás eszközeit vizsgálja, tehát azt, ahogyan a szöveg hagyományozói és ókori fordítói a szöveg strukturálását elvégezték. Ez egyben az adott szöveg ókori hatástörténetébe is bepillantást enged. A sorozat, illetve a szerkesztőbizottság 1999-ben alakult, az első kötet 2000-ben jelent meg és bevezetés jellegű, de tartalmazza egyes bibliai könyvek vagy szakaszok fenti szempontok szerinti vizsgálatát is.¹ Ezekben a kötetekben legtöbbször a szerkesztőbizottság által szervezett nemzetközi konferenciák anyaga kerül kiadásra, és a konferenciák fórumot biztosítanak a felmerülő kérdések és problémák megbeszélésére is. A sorozat illetve a vizsgálódások elsődleges célja tehát egyfajta hiánypótlás,

olyan elemzések létrehozása, amelyek nem eklektikus módon határozzák meg egy-egy szakasz struktúráját, és törekednek az adott szakaszok elemzésénél egyfajta egységesség elérésére. A művek egyrészt tartalmazzák a szövegek részletes elemzését, másrészt az összegyűjtött, aprólékos adatok értelmezésére és felhasználására is kísérletet tesznek. De Bruin kiindulópontja az Ézs 1–12 elemzése során az, hogy a masszoréták nemcsak a rendelkezésükre álló szöveg hagyományozói, de annak exegétái is voltak, és az általuk használt szövegtagolás vagy elhatárolás alapos, de kritikai vizsgálata ma is hozzájárulhat a szöveg jobb értelmezéséhez. A szerző vizsgálódásai során összehasonlítja a masszoréták szövegtagolását egyrészt egyéb szövegek tagolásával (qumráni kéziratok, LXX, latin kéziratok, Targum kéziratok), másrészt pedig a szöveg olyan vizsgálatával, amelynek során a szerkezetet a szöveg ún. belső jellegzetességei alapján lehet meghatározni, pl. kulcsszavak és ún. „catchword”-ök, tematikai sajátosságok stb. megfigyelésével.

Az első fejezetben (Introduction), amely egyben módszertani ismertetés

¹ KORPEL, M. C. A.–OESCH, J. M.: *Delimitation Criticism: A New Tool in Biblical Scholarship*, Brill, 2000.

is, de Bruin meghatározza azt a szövegtagolásra alkalmas rendszert, amit a masszoréták továbbhagyományoztak, az ún. külső szövegtagolás módszerét („external delimitation system”), s ezen belül különbséget tesz a nagyobb, valamint a kisebb egységek határain álló jelek között, és ennek megfelelően az ún. „major delimitation” és „minor delimitation” módszere között. Az előbbi esetében a szerző a masszoréta szöveg *petúhával* és *szetúmáival* való tagolását vizsgálja, amelyek jelen vannak a qumráni kéziratokban is. Az utóbbi módszer, vagyis a szöveg kisebb egységekre (strófák, félsorok, negyedsorok, stb.) való tagolását segítő jelek vizsgálatának módszere szintén jelentős de Bruin szerint, mert hasonló tagolás már a Septuaginta, Pesitta, Vulgata és Targum kézírataiban is megjelenik. A külső tagoló jelek egyes esetekben annak eredményei, hogy a szöveg ókori hagyományozói

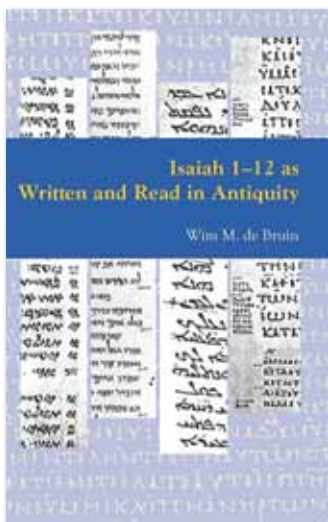
figyelembe vették a belső jellegzetességek, sajátosságok szerinti felosztást és ez a külső tagolás tekintetében konformitáshoz vezetett a masszoréta szövegek és az egyéb, ókori szövegtanúk között. A belső felosztás alapja – amelyet az ún. „kamperi exegézis” módszere is felhasznál, s amelyet részben de Bruin is követ – a belső tagoló eszközök és tematikai sajátosságok figyelembevétele. A szerző azzal, hogy az Ézs 1–12 szövegét elemzi a masszoréta szöveg és egyéb szövegtanúk külső tagolása, valamint a belső sajátosságokon alapuló

struktúra alapján, a következő kérdésekre keresi a választ: Hogyan viszonyul a masszoréta ún. külső szövegtagolás az Ézs 1–12-n belül a szöveg azon struktúrájához, amelyet belső jellegzetességek és a szöveg tematikája határoz meg? Hogyan viszonyul a masszoréta ún. külső szövegtagolás más szövegelemek, pl. a qumráni szövegek és a verziók szövegtagolásához?

A masszoréta szöveg vizsgálatát de Bruin a következő három külső szövegtagolási rendszer alapján („external delimitation system”) végzi el: 1. *petúhák* és *szetúmák* alkalmazása nagyobb egységek elválasztására; 2. versek és versrészek tagolására szolgáló hangsúlyjelek (*szillúq*, *atnah*, *záfél* *qátlón*, *reviá*, *tifhla*, *pašla* és *gereš/šeres*); 3. a széderekre való osztás, amely a szöveg palesztinai zsinagógákban való liturgiai használatát tükrözi.

A „kamperi exegézis” használatával kapcsolatban de Bruin megha-

tározza azt, ahogyan a szöveg belső sajátosságait figyelembe veszi az Ézs 1–12 felépítésének megállapításánál. Vizsgálja – többek között – a parallelizmusokat (pl. *parallelismus membrorum*), az *inclusio*-kat, refréneket, kulcsszavakat és catchword-öket, a strófákat esetenként összekapcsoló gondolati áthajlásokat (*enjambment*). Ebben a legnagyobb egységtől a legkisebb felé halad és megkülönbözteti a következő egységeket: *canto* (a legnagyobb, ún. makroegység), *subcanto* (a makroegységen belüli viszonylag nagyobb egység), bekezdés

(*canticle*), strófa (jelen esetben megfelel egy versnek), verssor (jelen esetben a versen belüli kisebb egység és gyakran két *colon*-ból áll), *colon* (alanyból és állítmányból álló mondatrészek, ún. *clause*-ok kombinációja), mondatrész (gyakran alanyból és állítmányból álló rövid egység, ún. *clause*).

A második fejezet (Masoretic Text Delimitation) táblázatos formában tartalmazza az Ézs 1–12 szövegének maszszoréta, ún. külső tagolását és az egyéb szövegtanúk szerinti felosztást. A főszövegben de Bruin versenként haladva tünteti fel a nagyobb és kisebb egységek tagolását a héber szövegben, az adott vers angol nyelvű fordítását, és a megfelelő helyen a releváns egyéb kézirat rövidített jelzését. A fejezet végén terjedelmes lábjegyzetek tartalmaznak ismereteket az adott szövegtagoló eszközre vonatkozóan. Az egyéb szövegtanúk rövidítéseinek magyarázatát azonban az első fejezet tartalmazza.

A harmadik fejezetben (The Internal and Thematic Delimitation Data of the Masoretic Text) szerepel a „kamperi exegesis” (más néven az ún. „Unit Delimitation” módszere) segítségével történő, belső sajátosságok szerinti tagolás elemzése és jellemzése, ahol a maszszoréta szöveg tematikáját és egyéb eszközöket is figyelembe vesz az író, aki az Ézs 1–12-n belül a következő 7 makroegységet (*canto*) különbözteti meg: Ézs 1,1–24; 2,5–4,6; 5,1–30; 6,1–13; 7,1–9,6; 9,7–10,4; 10,5–12,6. Mindegyik esetben először egy általános jellemzést vagy összegzést találunk, majd ezután következik a makroegységek kisebb részekre történő osztása a szöveg belső sajátosságai szerint. Többek között a következő témákat, kulcsszavakat, jellegzetességeket figyelhetjük meg, amelyek a kisebb egységeket egy nagyobb, a töb-

bitől eltérő makroegységbe fűzik össze: 1. *canto*: Júda, Jeruzsálem/Sion, templom, igazságtalanság, igazságosság, büntetés, megújulás, univerzális szemlélet; 2. *canto*: utalás az északi országrészre, a büntetés része eltávolítás, az „azon a napon” formula használata; 3. *canto*: szóló, aratás, elnyomás; 4. és 5. *canto*: a próféta küldetésére utalás miatt az Ézs 1–12-n belül ezek a makroegységek központi helyet foglalnak el, s tematikai megfontolások miatt és kulcsszavak által mind az előző, mind a következő makroegységekhez kapcsolódnak; 6. *canto*: Efraim engedetlensége; 7. *canto*: a büntetésről szóló jövendölést az Isten népe maradékának szóló reménység víziója követi. A makroegységeken belüli egységek egymáshoz való viszonyának jelölésére a szerző viszonylag bonyolult rendszert használ. Pl. az I.B.ii.2. strófa: Ézs 1:5 azt jelöli, hogy az Ézs 1:5 az első makroegység (= *canto*, I.) második alegységén belüli (= *subcanto*, B) második bekezdés (= *canticle*, ii) második strófája (2).

A 4. és 5. fejezet (A Comparison of the Masoretic Text Delimitation with External Data; Concluding Considerations) a második és harmadik fejezet vizsgálódási eredményeinek összefoglalását és értékelését tartalmazza, meglehetősen bonyolult módon, túlzottan részletesen és viszonylag sok ismétlést tartalmazva. De Bruin először az ún. *subcanto* elnevezésű, terjedelemben második szintű egységeket (mindösszesen 25-öt) jellemzi és foglalja össze, megismételve és kifejtve a második fejezet elemzésének adatait. Ezt követi a 7 makroegység egy újabb értékelése. A szerző bevallása szerint is ez a felosztás hordozza magában a leginkább a szubjektivitás veszélyét, hiszen itt nem az ókori szerző vagy fordító által használt jelölők szolgálnak a

szöveg felosztására, hanem belső, egyéni, tematikai megfontolások, amelyek exegetáktól függően eltérőek lehetnek. Az Ézs 1–12 strófáinak összehasonlítása a masszoréta szövegben és egyéb ókori szövegemlékekben a kisebb tagoló eszközök tekintetében szintén itt található. Ennél az összegzésnél de Bruin a második fejezet vizsgálódási eredményeit magyarázza részletesebben.

A szerző megállapítja, hogy a kisebb egységeket elválasztó jelek alkalmazása (ún. „minor delimiters”) által elért szerkezet és a belső sajátosságok alapján történő felosztás terén nagyfokú egyezés figyelhető meg. Sok esetben az olyan hangsúlyjelek elhelyezése, mint az *atnah*, egybeesik a parallelizmus logikájának megfelelő tagolással egy adott strófán belül (pl. Ézs 5,17). Az eltérések esetében (pl. Ézs 5,29; 10,15; 11,10) nem egyértelmű, hogy a masszoréták tagolása miért nem követi a parallelizmus logikáját. Egyes esetekben, amikor az *atnah* majdnem a strófa legvégén áll – valószínűleg retorikai eszközként – a legutolsó *colon* tartalmi mondanivalóját kívánja hangsúlyozni, figyelmen kívül hagyva a parallelizmust. A nagyobb egységek felosztásánál azonban más a helyzet, nem figyelhető meg a fenti nagyfokú egyezés. Ennek az egyik oka az, hogy nincs elegendő ismeretünk a masszoréták által

használt *petúhá* és *szetúmá* alkalmazásáról, és tisztázatlanok az okai annak, hogy ezek miért választanak el egymástól eltérő terjedelmű részeket.

A könyv végén elhelyezkedő Függelék táblázatban hasonlítja össze a külső szövegtagoló eszközökkel való felosztást az egyes szövegemlékeken belül, azok különböző kéziratai között.

Bár a masszoréta szöveg és egyéb szövegemlékek összehasonlítása a külső tagoló eszközök alapján szintén egy fajta szubjektivitást és önkényességet tükröz – többek között a fordításból adódó problémák, kulturális, földrajzi stb. eltérések és különbözőségek miatt –, e felosztások vizsgálata mégsem felesleges, hiszen bizonyos fokig bepillantást nyújt a szöveg ókori hagyományozóinak gondolkodásába. Ahogyan fentebb említettük, a belső sajátosságok szerinti struktúra keresése szintén az exegeta részéről megnyilvánuló szubjektivitást tükrözi, és az egyes szövegmagyarázók közötti eltérésekhez vezet. Mindazonáltal még a tematikai megfontolások, belső jellegzetességek szerinti vizsgálódás is olyan érdekes teológiai hangsúlyok felfedezését eredményezheti de Bruin elemzésének köszönhetően, amelyek korábban az Ézs 1–12 szövegét olvasók figyelmét elkerülték.

Balla Ibolya